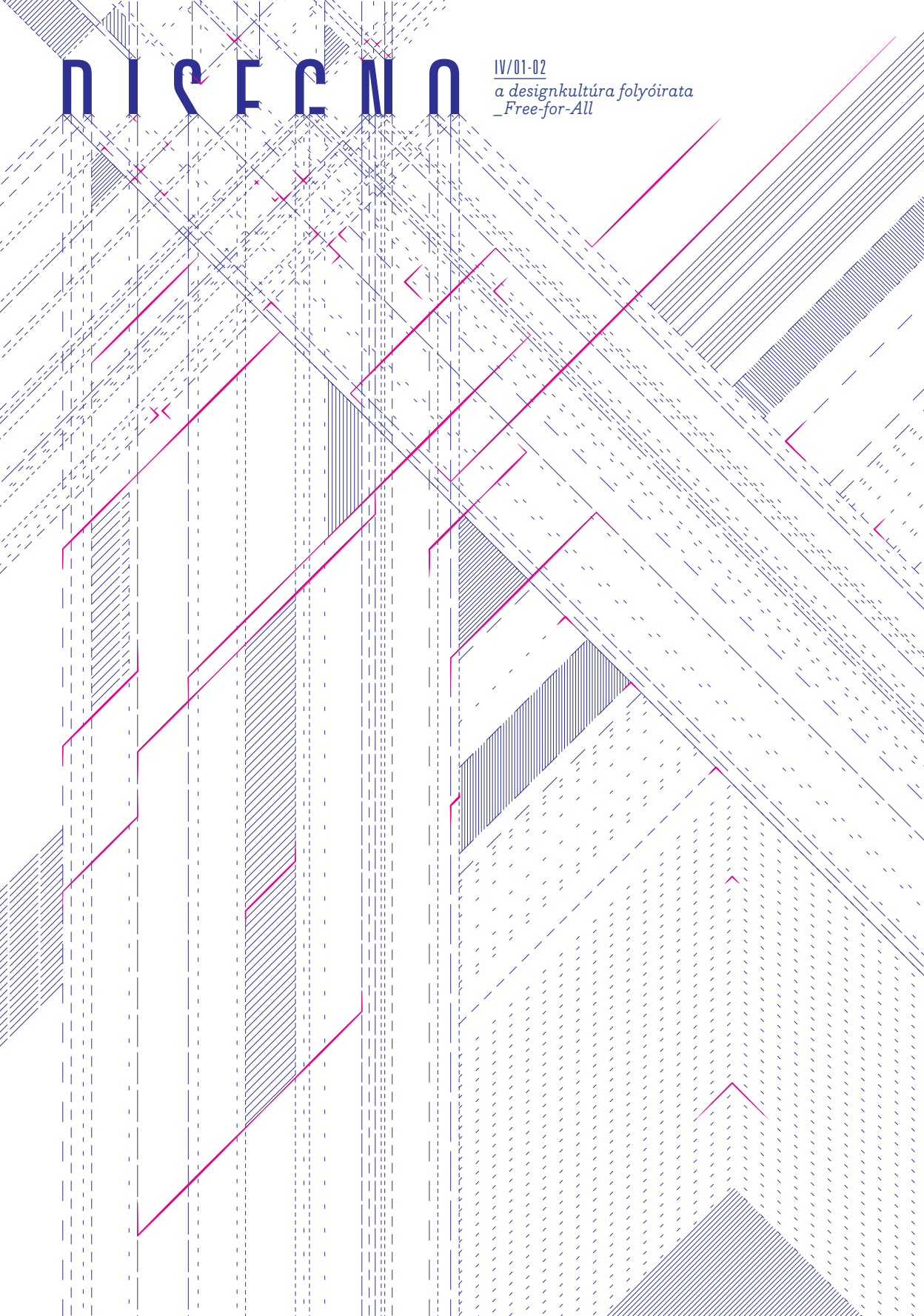

DISZCNO

IV/01-02

a designkultúra folyóirata
_Free-for-All

Disegno

A DESIGNKULTÚRA FOLYÓIRATA / JOURNAL OF DESIGN CULTURE

Szaklektorált, szabad hozzáférésű tudományos folyóirat. Kereskedelmi forgalomba nem hozható.
Double-blind peer-reviewed, open access scholarly journal. Not for commercial use.

A szerkesztőbizottság tagjai / Editorial Board

Victor Margolin, Professor Emeritus, University of Illinois
Jessica Hemmings, Professor of Crafts; Vice-Prefekt of Research, HDK, University of Gothenburg

Szerkesztők / Editors: Gyenge Zsolt, Horváth Olivér, Szentpéteri Márton

Alapító szerkesztő / Founding Editor: Fiáth Heni

Arculat / Design: Skrapits Borka (layout, borító / cover), Balázs Ildikó (tördelés / typesetting)

Lektor / Hungarian Reader: Bárdkai Júlia

Céltűzések / Aims and Scope

A Disegno alapító szerkesztőinek célja, hogy egy, a kreatív szakmai és tudományos világban meghatározó szerepet betöltő, szemeszterenként megjelenő, lektorált (ti. double-blind peer review) szabad folyóiratot (ti. free journal) hozzon létre a designkultúra nemzetközi rangú képviselőit és kritikai természetű analizisére. A designkultúra fogalmát tágra értjük: célunk a tervezett környezet, s a vele kapcsolatos praxisok és diskurzusok világának együttes vizsgálata. Ez a szemlélet túllép a művészet, a vizuális kultúra és a design világának megkülönböztetésén, s a kreativitáshoz kötődő témák összessége iránt fogékony. Poszt-diszciplináris szellemi vállalkozásunk a designkultúra minden potenciális szereplőjétől – gyakorló alkotóktól, teoretikusoktól, kritikusoktól, menedzserektől és oktatóktól – vár kritikai természetű tanulmányokat, esszéket és recenziókat. Amellett, hogy ily módon vitafórumot biztosítunk a designkultúrával törődő szerzők számára, különleges célunk, hogy a designkultúráról folyó beszéd létjogosultságát erősítsük a hazai tudományosságban, s így a témával kapcsolatos téves előítéletek és igen gyakran félrevezető beidegződések kritikáját nyújtsuk olvasóink számára.

Projektmenedzser / Project Manager: Wunderlich Péter

Kapcsolat / Contact

Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Elméleti Intézet, 1121 Budapest, Zugligeti út 9-25.
Szerkesztőség / Editorial Office: disegno@mome.hu

A Disegno ingyenesen elérhető online / Disegno is freely accessible online:
disegno.mome.hu

Felőlős kiadó / Published by: Fülöp József

Kiadó / Publisher: Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, 1121 Budapest, Zugligeti út 9-25.

Nyomda / Printed by: Prime Rate Kft.

ISSN: 2064-7778

copyright©text and design 2019 Moholy-Nagy Művészeti Egyetem

Tartalom

szerkesztői előszó

- 006** *Vagy valami, vagy meggy valahová*

tanulmány

- 022** *Veres Bálint: Taktilis taktikák a kortárs kiállítási gyakorlatban*
038 *Lakner Antal: Utazás az ulmi hokedli körül. A HfG Ulm tárgyilagos tárgyai*
058 *Schneider Ákos: A futószalag gyermekei. A kiborg problematikája az emberközpontú design tükrében*
072 *Klaus Krippendorff: Designkutatás: oximoron?*

esszé

- 088** *Jessica Hemmings: Valós testi munka, materiális megértés és a szövő kéz bölcsessége*
096 *Hannah Carlson: Közöséges dolgok. James Fenimore Cooper mindent látó keszkenője*
110 *Tamás Dénes: Városdesign és identitás: a posztszocialista városok példája*
122 *Körösvölgyi Zoltán: Design Religion. A törődő design már művészet?*
134 *Tony Fry: Design a design után*

műhely

- 142** *Kovács Péter: Adalékok a hazai designkultúra-tudomány alakulástörténetéhez*

recenzió

- 150** *Szabó-Reznek Eszter: A szocializmus muzealizált tárgyai Bukarestben. A Román Giccs Múzeuma*
160 *Mészáros Zsolt: Divatgyakorlatok: a Modes pratiques első két számáról*

- 172** **szerzőinkről**

VALÓS TESTI MUNKA, MATERIÁLIS MEGÉRTÉS ÉS A SZÖVŐ KÉZ BÖLCSESSÉGE¹

Jessica Hemmings

Horváth Olivér fordítása

A textil szálait talán már nem érezzük világunk fundamentumának, de a technológia által hétköznapi életünk részévé tett virtuális hálókat nagyon is. Az e-mail felváltotta a kézzel írt levelet, az SMS-ek és hangüzenetek a személyes találkozásokat, moziba és színházba járás helyett pedig széles sávon letöltött filmeket nézünk. Legyen azonban bármily virtuális a technológia, mindent átható volta sokban ugyanolyan sajátosságokra épül, mint amelyek a textil jelentőségét adják. A látszólag különálló elemek bekötése egy nagyobb egészbe, a csak képzeletben létező dolgok materializálásának lehetősége, valamint az egyéneket összetartó és összekötő kapcsolatok hálózata adta biztonság mind virtuális és anyagi hálónk meglepő hasonlóságának „összeszött” bizonyítéka.

Amikor arról gondolkodunk, mi a kárpitok szerepe a huszonegyedik században, fontos, hogy fejben tartsuk ezen összefüggéseket, és megértsük, hogy a textilt korunk társadalmában sem kell marginálisnak tekinteni. Ellenkezőleg: a szövetek főszerepet játszanak az életünk minden területét behálózó komputerizáció (ubiquitous computing) folyamatában. Sadie Plant, a kiberfeminista kirohanásként elhíresült *Zeros + Ones* szerzője szerint „[a] fonál nem metaforikusan és nem is szó szerint értendő, hanem simán materiálisan: összesodort szálak kanyarognak végig a számítástechnika, a technológia, a tudomány és a művészet történetén. Ki és be az automata szövőszékek lyukkártyáin, fel és le a fonás és szövés korszakain, oda és vissza a szövetek, a vetélők és szövőszékek, gyapjúk és selymek, vásznak és papírok, ecsetek és tollak, írógépek, kocsik, telefondrótok, műszálak, izzószálak, szilikonszálak, üvegszálás huzalok, pixel-képernyők, telefonkábelek, a világháló, a net és a jövő mátrixainak előállításában.” (Plant 1998 [1997], 12) Ha a szövést nem életünk perifériájára, hanem központjába képzeljük, akkor a szötteket egy olyan új uralmi rendszer anyagi alapjának tekinthetjük, amely ma életünk minden szintjét átjárni igyekszik.

A szöttek valódi erejét azonban nem az adja, hogy tanúskodnak a számítástechnika, a technológia és a szimulákrumok mindent átható voltáról, hanem hogy ki is cselezik azt. A világháló felgyorsítja a kommunikációt és az információcserét. Ugyanakkor mindent kilapít, utánoz és megismétel; vírusok és férgek gyötrik, amelyek a másolatok könnyű előállíthatóságán élőködnek. A taktilis érzetek – legalábbis egyelőre – teljesen hiányoznak, ahogy a melegség és az illatok is. A színek már nem a természet leleményei. A textúrát hiába látja a szemünk, nem érinthetjük meg. Az üzenet ugyanolyan sokszor kéretlen spam, ahányszor

¹ Az esszé angolul az *American Tapestry Alliance 6. textilbiennáléjének (2006-2007) katalógusában jelent meg (a biennálé résztvevői közé tartozott Hegyi Ibolya). Az írást lapunk formátumában, a szerző által jóváhagyott kisebb módosításokkal közöljük. Jessica Hemmings a textil anyagi és társadalmi minőségeinek kapcsolatával foglalkozó kutató; a göteborgi HDK tanára, kutatás- és tanszékvezető-helyettese; korábban az Edinburgh College of Art kutatási igazgatója, designrészlegének igazgató-helyettese, valamint a dublini National College School of Visual Culture-jének tanára és igazgatója. Számos tanulmány és könyv – többek közt a Cultural Threads, a Warp & Weft: Woven Textiles in Fashion, Art and Interiors, a The Textile Reader és az In the Loop: Knitting Now – szerzője; a Textile és a Disegno szerkesztőbizottsági tagja.*

vágyott, értelmes kommunikáció. Így hát a technológiai kapcsolatok olyan hálókhoz vezetnek, amelyek egyszerre végtelenek és nagyon is korlátozottak. A szálak és rostok megtapasztalásának értéke csak növekszik azokban a társadalmakban, amelyeket a technológia virtuális rostjai szőnek át. Éppenséggel a virtuális világok teremtette materiális hiányok teszik a kortárs szötteket a huszonegyedik század egyre összetettebb hálóinak létfontosságú elemeivé.

A kortárs kárpitművészek talán minden más textilműfaj gyakorlóinál erőteljesebben szembesülnek azzal a kihívással, hogy a szakma gazdag és régi történelmi örökségét – rostsálak révén – összebékítsék a kortárs, releváns és a mai élet káoszára és kakofóniájára felelő művek megalkotásának vágyával. S bár az e feladatra adott válaszok éppoly személyesek és egyediek, mint a textiles alkotók maguk, szüntelenül sikerül új fénybe állítaniuk és kérdőre vonniuk egy mély és kiterjedt gyökéretű hagyomány különféle elemeit. A kárpitok képzeletvilágának megújítása az egyik útja annak, hogy megerősítsük: e hagyomány a mai életben is megőrizte fontosságát. Különösen a modern életforma káosza az, amit számos művész megőrökít, sűrűn rétegzett, egymásba úszó szöttek képében. A hektikus tempónak a szövés rendezett ritmusai ellensúlyt adnak és támaszt nyújtanak – az ember azt reméli, nemcsak az alkotónak, hanem a körébe vontaknak is.

Az Amerikai Kárpitszövetség hatodik biennáléjának nézői látni fogják, hogy a kortárs kárpitművészek milyen messzire jutottak a hagyomány kitágításában. Képeket építenek be más médiumokból és saját képzeletükből egyaránt: grafitnyomok, fotónegatívok, levélerezetek, családi és ikonikus arcképek tanúskodnak erről; egy bélyeg cakkozott szélén megindító részletességgel jelenik meg az elhalványodott és egyenetlen pecsétnyom. Sokan viszont olyasmivel kísérleteznek, ami rendszerint ellenáll a materializálhatóságnak: pollenekkel, a sötét-séggel, a nedvességgel. A megérinthatetlen materializálása bizonyosság a kortárs kárpitművészet vállalkozásának léptékére.

Az alkotók úgyszintén fölényes jártassággal kérdeznak rá a szöttek lehetséges paramétereire és eszményeire. A kárpitművészet azon képességét, hogy a legfinomabb színátmenetet is a maga gazdagságában jelenítse meg, a kifestőkönyvek hatását idéző művek provokálják. Feltűnő az önreflexió az anyagokba szőtt képekben, a talán legnagyobb kihívást jelentő képekben: az anyagban megjelenített anyag képeiben. A kézzel szőtt pixelek világa a mindenhol jelen lévő számítástechnikát tükrözi, fáradtságos kézimunkával hódítva vissza a monitorok és tévéképernyők virtualitását. A pixelek szövetté tételével az életünket láthatatlanul irányító – és nyilvántartó – rendszerek láthatóvá, megérinthatóvá, valóságossá válnak. Valamiképp már a pusztá látványuktól az egész kicsit jobbnak tűnik; a teljes megfigyeltség helyett azt sugallva, hogy az életünket jelentő összeköttetéseket tekinthetjük inkább támasznak, mint csapdának.

Most, amikor a virtuális tapasztalatok megállíthatatlanul elborítják napjaink szövedékét, ideje, hogy a kortárs kárpitművész megkapja mél-

Szenes Zsuzsa: Ami korábban használati tárgy volt, most dísz (1975), Szombathelyi Képtár; a Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum jóvoltából.

tó elismerését mesterségének, amely egyszerre a képzelet csodája és a test munkája. 1929-es regényében, a *Laughing Boy*ban Oliver La Farge egy indián nőről ír, aki a közösségtől távol nevelkedik, felnőttként kell megtanulnia szóni, s azt reméli, hogy a szövés elsajátítása „beteljesíti idilljét”. (La Farge 2004 [1929], 74) De – mint mindenki tudja, aki sző –, a tanulás folyamata hosszadalmas: fizikailag, értelmileg és érzelmileg is. „Arról ábrándozott, hogy megint beleképzelje magát, de alig idő múltán megfájdult a háta” – írja La Farge –, „alkarjai elnehezültek, tenyerében éles fájdalmat érzett, miközben a fonalak démonokként incselkedtek vele. Az állandó, monoton fonás merő tortúra volt, a festékekről pedig lényegében semmit sem tudott”. (La Farge 2004 [1929], 74-75) Magától értetődő, hogy a kárpitokban színük bujaságáért, szövetük szépségéért és a struktúrákban megjelenő meglepő részletekért gyönyörködünk. El kéne végre ismernünk, hogy az ehhez szükséges képességeket senki sem ajándékba kapja. Hogy nem virtuális hálóknak születnek, és nem kevesebb kell a megszerzésükhöz, mint valós testi munka, materiális megértés és a szövő kéz bölcsessége.

Plant szerint megvan a „fonál pörgésének és a ruha szövésének a megszállottsággal, függőséggel határos jellege; a kísértés, hogy belemerüljünk és bezáródjunk olyan folyamatokba, amelyek világgá futnak, és a részeseit is magukkal rántják”. (Plant 1998 [1997], 62) Az itt kiállított művek tagadhatatlanul kötődnek e vágyhoz, de meg is

kérdőjelezik azt. A befejezettségre törekvő addikcióját és szükség-szerűségét materiálisan „félkész” munkák kérdőjelezik meg: merész ötleteikben kizökken a ritmus és csalatkozik a várakozás. Megszövet-len, megbújtatatlan, megcsomóztatlan részek bizonyítják a szövet tö-rékenységét és minden szövet végső visszatérését a szövetlenségbe. De egy kortárs kárpit szándékoltan megszövetlen bemélyedése a vég-leges és biztos struktúrákról való feltételezéseinket is próbára teheti.

Szenes Zsuzsa: Hideg ellen
általában (Őrbóde) (1976),
Szombathelyi Képtár;
a Savaria Megyei Hatókörű
Városi Múzeum jóvoltából.

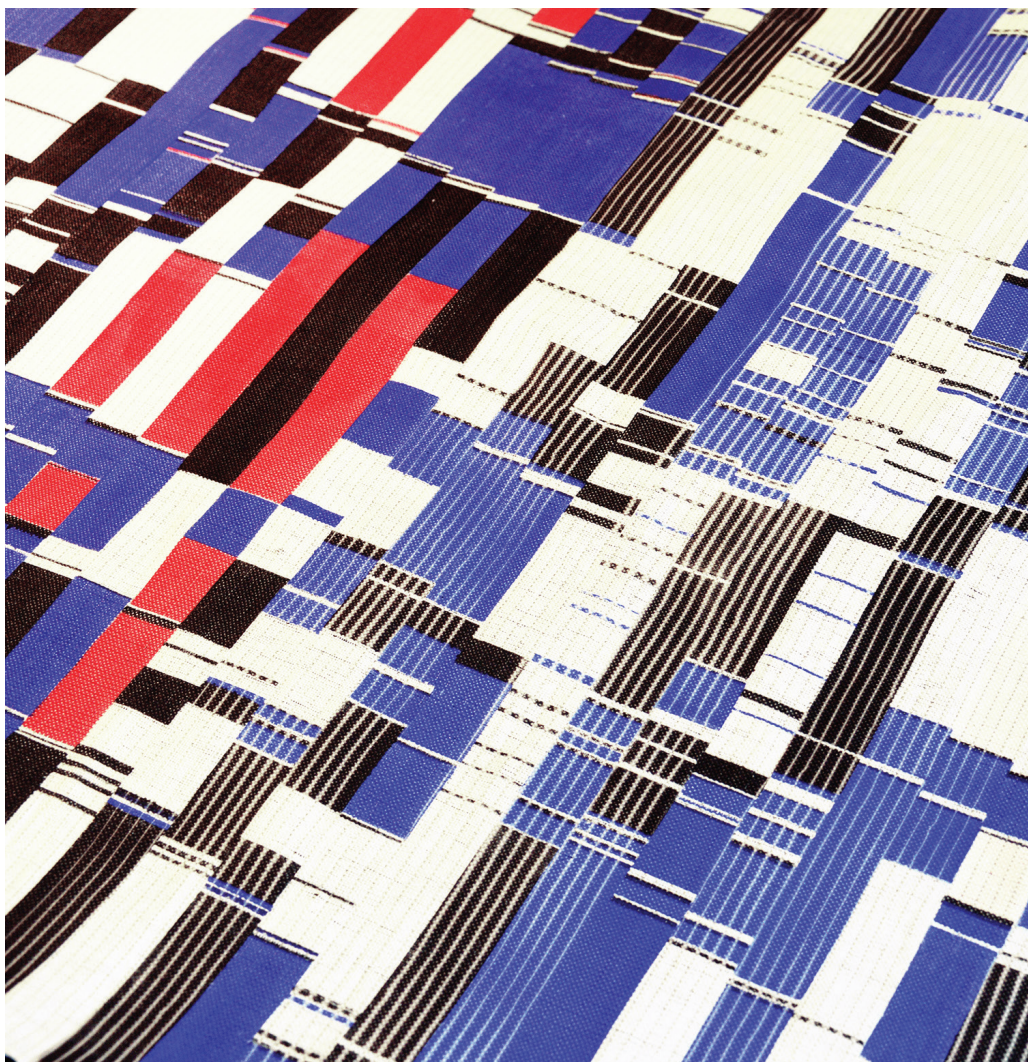
A szépség nem csak a befejezettségéből fakadhat, s a materiális vagy érzelmi bizonytalanságokat sem muszáj hibának tekintenünk.

Testileg egyre komfortosabb életünkben a kárpitok eredeti rendeltetése idejétmúltnak tűnhet. Bár kétségtelen, hogy a kortárs kárpit a használat és a díszítés korábbi kettős szerepéből ma csak az utóbbit játssza, kihívásokban ma sincs hiány. Otthonunkban már többnyire nem kell légvonatok útját állni vagy külön szigetelést alkalmazni. Szemünket elszórakoztatják a tévé szüntelenül változó képei. De érzékeink ettől még nem felejtették el, mit is jelent a textil közelsége. Napi tapasztalataink közé tartozik a visszhangos, üres terek sora, amelyek a zaj csillapítására és – ha már nem is fizikai – érzelmi melegségre várnak. Oltalomra, nem annyira a tél jegétől, mint a posztmodern eljelentéktelenedés rémétől, továbbra is szükségünk van.

A kortárs kárpit a falak síkjából is kiszabadul. Megjelenik a térbeliség, és megjelennek a hagyományostól eltérő formák, szembemelve mindazzal, amit a szövött struktúrák lehetőségeivel kapcsolatban feltelezünk vagy elvárunk. Ha közelebbről tanulmányozzuk e kárpitokat, értékelni tudjuk a szövetek szerkezetét, a színek átmeneteit és a rostokon keresztül megjelenített textúra kifejezőerejének gazdagságát. De ami közelebbről nem látszik, az „a teljes kép”, ahogy mondani szokás. Tisztán csak akkor érzékeljük, ha hátralépünk a struktúrától, hogy a látvány kerüljön fókuszba. Ugyanez mondható el a kortárs textilművészetnek a tágabban vett vizuális művészetek világában betöltött helyéről is. A textilművészet vizuális művészetekhez való, mégoly alulértékelt hozzájárulását bizonyos távolságból méltányolni tudjuk. A fonál és a szövött anyag egyre inkább utat talál a mainstream galériákba, s ennek oka, legalább részben, ezek mindennapi életünkben játszott fontossága.

Azt is Plant veti fel, hogy „mivel nincs eltérés a szövés folyamata és a szövött termék között, a ruhák saját készítésükről is tanúskodnak: arról, hány nő dolgozott rajtuk, milyen technikákat alkalmaztak, milyen készségeket vetettek latba. A látható mintázat az azt előállító folyamat szerves része; a program és a mintázat szétválaszthatatlan”. (Plant 1998 [1997], 66) A kárpitok olyan anyagi struktúrákká változnak, amelyeket egyre inkább kontrollunkon kívül esőnek érzünk. A program feltárása a mindennapjaink feletti kontroll visszanyerésének egyik elengedhetetlen lépése. A *Women's Work*ben Elizabeth Wayland Barber bölcsen figyelmeztet a nemzedékek közti félreértelmezésekre, amelyek akkor alakulhatnak ki, amikor a szövetek használata és előállítás túlzottan elválik egymástól. (Barber 1996 [1995]) Barber szerint az a közfelfogás, hogy a Homérosz Pénélopéja által nappal megszőtt és éjjelente szétfejtett halotti ruha közönséges szemfedél volt, kollektív tájékozatlanságunkon és a szövés ritmusától való eltávolodásunkon alapul. „Homérosz közönsége – érvel Barber amellett, hogy régóta félreértjük, mit is szőtt Pénélopé – tudta, hogy csak egy nem-repetitív minta, például egy elbeszélés megszővése tarthat ennyire sokáig, mi azonban, akik már nem szövünk, és másokat sem gyakorta látunk szőni, könnyebben tévútra jutunk”. (Barber 1996 [1995], 154)

Vajon milyen hibákat vétünk még – nemcsak a nagy mítoszok értelmezésében, hanem a mind sűrűbben körénk font virtuális hálók megértésében is –, ha engedjük, hogy a társadalom és a bennünket összekötő hálók szövése eltávolodjon egymástól? Plant szerint „a szöttesek textúrája már messze az írás megjelenése előtt a kommunikáció és az információátvitel eszközeül szolgált”. (Plant 1998 [1997], 65) Ma azonban, amikor bármit lejegyezhetünk kódban, és mindent leírhatunk, amit tudni vélünk, fel kell ismernünk, hogy az a tudás, amellyel a kezünk bír, felmérhetetlenül értékes. Ez a tudás sokban túl van a nyelven, ez a tudás kiállta az idők próbáját, és ezt a tudást ma a kortárs kárpitművészet töretlenül elkötelezett alkotói tartják életben.

IRODALOM

Barber, Elizabeth Wayland. 1996 [1995]. *Women's Work. The First 20,000 Years*. New York, London: W. W. Norton & Company.

La Farge, Oliver. 2004 [1929]. *Laughing Boy*. London, New York: Mariner Books.

Plant, Sadie. 1998 [1997]. *Zeros + Ones. Digital Women + The New Technoculture*. London: Fourth Estate

